

*Богдан Миколайович Андрушків,
заслужений діяч науки і техніки України,
академік АЕНУ, д-р екон. наук, проф.
Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя,
Президент Академії соціального управління,*

*Алла Василівна Череп,
заслужена діячка науки і техніки України,
академік АЕНУ, д-р екон. наук, зав. кафедри
обліку, фінансів та соціального страхування
Запорізького національного університету,
Віце-Президент Національної Академії
Вищої освіти України*

**Спогади
про стовпа економічної науки України, академіка НАН,
Почесного професора ТНТУ
М. Г. Чумаченка
з нагоди 100-річчя від Дня його народження
(Іронічно-жартівливі мініатюри)**

Особистість Чумаченка Миколи Григоровича заслуговує на увічнення в літературних джерелах та на самі серйозні біографічні дослідження. Його життя було барвисте як калейдоскоп. Микола Григорович був людиною яка любила жарту і життя, він був оптимістом, але інколи і він піддавався песимізму. Нам прийшлося безпосередньо спілкуватися тривалі роки, він за нашою пропозицією увійшов в склад спец. ради ТНТУ, був обраний Почесним професором університету. Допомігав нам отримати звання Національного ін.

Пригадується, коли на його місце, керівника Донецького наукового центру (в зв'язку з виходом на пенсію і переведенням на роботу в НАН України, зав. економічним відділенням), призначили академіка НАН О. І. Амошу. Так співпало що тоді ж Миколу Григоровича переобрали як Президента АЕНУ і він дещо засумував. Ми відчули це «нутром». Порадившись з колегами, вирішив передзвонити Олександрові Івановичу і запропонував обрати Миколу Григоровича, Почесним Президентом, — одним із засновників АЕНУ. Між ними були дуже добрі відносини і він погодився це невідкладно зробити. Це мало свій вплив. В скорому часі Микола Григорович повідомив що його не забули, що він потрібен нашому громадському науковому об'єднанню.

Якось був випадок поскаржився, що йому стало погано з... серцем. Я як міг заспокоював, посилаючись на магнітні бурі, що скоро все пройде і т.д., але це не давало ніякого ефекту. Через пару день він мені передзвонив вже досить бадьорим голосом, повідомивши що у нього в грудях вшитий сердечний стимулятор, а він на батарейках. Одне слово у нього просів акумулятор. Так що все нормально, ляжу в лікарню у «Феофанії», заплачу 4.0 тис. грн і знову матиму спокій на кілька років.

Остання розмова була дуже сумною. Ми поговорили про те, се, а потім він сказав, що у нього опухли ноги. Я за звичай хотів заспокоїти, послатись на погоду і т.п., але він мені сумно сказав: Богдане Мико-

лайовичу, я пройшов війну і... життя прожив, я знаю, коли ноги опухають, це відбувається тоді, коли відмовляють окремі органи, може нирки і т.д., від життєвої втоми. Через пару день Микола Григорович відійшов у засвіти. Царство йому небесне. Впевнений, за його душу моляться багато його вихованців в т.ч. і ми.

Однак повернемося до теми розмови. Його життєпис колись зроблять енциклопедисти, ми ж згадаємо лиш декілька штрихів з його цікавого життя.

Розповідають, що колись відомому українському філософу Григорію Сковороді було запропоновано увійти у церковний синод. При розмові, митрополитом йому було сказано, що він може стати стовпом церкви. На що Григорій Савич скромно відповів відмовою, сказавши, там у вас там є досить своїх стовпів...неотесаних.

Микола Григорович, в свій час, увійшов у найвищу наукову інстанцію України і був справжньою, фундаментальною підпорою у всіх формах, випадках і часах, не лише української науки, а і вихователем наукових кадрів як вищої кваліфікації, так і спеціалістів різних галузей. З його безпосереднього участю, відбувалися реформи у сфері освіти, науки, удосконалення господарських механізмів, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації та ін. Все це відображено в офіційній довідці про життя, творчість і наукову діяльність цієї Великої і в той же час доступної, зрозумілої, мудрої людини, яка пережила як кажуть Рим, Крим і мідні труби. Він впізнав усі грані нашого не простого, не легкого і водночас цікавого життя.

Справді, у нього був величезний життєвий досвід. Достатньо сказати що він у нього був підкріплений війною. Микола Григорович був учасником Другої світової війни. Пройшов усі шаблі економічної науки від економіста виробничого цеху, головного бухгалтера Кутаїського автобудівного заводу, де виготовляли вантажні авто «Колхіда», до академіка НАН, Стовпа Храму української Науки.

Автори цього нарису були особисто знайомі з цією людиною і вирішили розмістити у цьому номері

фахового видання декілька спогадів від спілкування з Миколою Григоровичем з нагоди 100-річчя від Дня його народження, що має відбутися у травні наступного року.

Спогад 1. Молоде-зелене або Важко втриматися на творчому гребені наукової хвилі. Багато молодих вчених увійшовши в коло науковців, як правило, не чекають, щоб адаптуватись до наукового, вишуканого середовища, в якому свої традиції, повага до віку і заслуг, і т.п., а зразу ж хочуть засвітитися як знатні, як геніальні. Це особливо видно коли їх включають у склад спеціалізованих рад з присвоєння наукових ступенів ін.

Так от, після успішного захисту дисертації за святковим столом, один з таких науковців вирішив висловити деякі зауваження з теми халатності дослідження. Керівництво цим науковим проектом здійснював один з відомих учених, якого цікавило, в першу чергу, раціональне зерно, а не ґрунт (чи може гній), у якому воно зростає.

Він ніби байдуже пропустив мимо вух зауваження. Проте в скорому часі стало відомо, що «активного талановитого» ученого вивели з складу вченої ради.

Микола Григорович був присутній тоді на цій зустрічі.

На наступній зустрічі він доброзичливо в його адресу зауважив: молоде — зелене, але холодний вітер тверезої науки легко здуває тих, хто легковажно висувається під його освіжаючий... «напор» Пройде трохи часу і якщо він зробить відповідні висновки, оновлюючий, свіжий вітер може знову винести на творчий гребінь наукової хвилі, якими так багата наука та на якому так важко втриматися.

Спогад 2. Про лаконізм ніхто не згадує, якщо говорити по суті або Президент НАН Борис Євгенович Патон і Микола Григорович Чумаченко думали в унісон.

Одному з авторів цих спогадів, за рекомендацією Західного наукового центру, якого очолював академік НАН, М. І. Долішній, приходилось виступати на Президії НАН України. Звичайно що цей захід відбувався при підтримці зав. економічним відділом НАН М. Г. Чумаченко. Перед виступом звичайно «оратора» попередили, що Б. Є. Патон вимагає суворого дотримання регламенту. Мар'ян Іванович попередив: Будьте лаконічними і вкладіться в регламент 7 хв., ні секунди більше, бо Президент зганяє з трибуни без попередження і без дотримання якого би там не було етикету...

Микола Григорович трохи пом'якшив попередження: Не хвилюйтеся, він про лаконізм не згадуватиме, якщо будете говорити по суті...

Автор виступав нормально, але коли перейшов 5-ту хвилину трошки почав поспішати. Це відчув Борис Євгенович... Він повільно взявши окуляри та поглянувши в сценарій, щоб згадати ім'я та по батькові виступаючого, спокійно сказав: Шан. Богдане Миколайовичу, не спішіть, ви говорите по суті справи, а тому у регламенті не обмежується. Між іншим тут присутнім віце-прем'єрам варто було б дещо з виступу записати...

Виявляється Президент НАН Борис Патон і Микола Чумаченко думали в унісон. Як результат замість 7-и хвилин виступу, він тривав 15 хв.

По цьому виступу було прийнято спеціальне рішення Президії НАН України.

Спогад 3. Після бою руками не махають, або Яке це має значення після вирішення питання. Хто з науковців не мріє отримати державну Премію? Це не

тільки додаткові фінансові можливості, а ще і визнання, і пошесті.

Микола Григорович як лауреат Державної премії, входив в склад державної конкурсної комісії і мав великий вплив на кінцеву результативність змагань за Премію. Він міг формувати свою думку при обранні на посаду член-кора чи навіть академіка НАН України.

Були випадки висунення на такі Премії і на такі посади його друзів. Кінцеві результати не завжди були втішними. В одному випадку через недоліки в роботі, в іншому через конкурентну боротьбу, у якій використовуються не завжди чисті методи. Один раз (та чи один?) перший підручник з менеджменту, за рекомендацією вченої ради ВНЗ був виставлений на Державну премію. Все йшло ніби нормально, але в один час автору зателефонували невідомі і запропонували зняти свій підручник з перегонів. Запитав у чім причина? Відповіли, що так треба. Якщо не знімеш, тоді визнаєш причини, але через ЗМІ. (Як потім стало відомо в «Урядовому Кур'єрі», газеті Кабміну, була підготовлена замовна, проплачена, критична стаття).

Вирішив, в цьому випадку, порадитись з Миколою Григоровичем. Академік трохи помовчавши сказав, я знаю про це. Хтось має гроші і ще хоче пошестей. Ви не реагуйте на дзвінки, але поступіть тверезо і розповів анекдот радянського періоду про те, як колись висували на відповідальну посаду керівника. При обговоренні кандидатури на засіданні партбюро, хтось сказав, що людина підходить по всіх параметрах, та одна біда, дочка його в готелях, ніби промишляє проституцією. Того було достатньо, щоб кандидатуру замінили іншою, резервною особою, яка у тіні чекала свого часу.

Вже після вирішення питання, попередній кандидат повідомив, що у нього немає дочки... Та його заспокоїли: яке це має значення..., тим більше після призначення...

Анекдот пояснив ситуацію і звичайно заспокоїв... до наступного випадку. Якщо б публікація побачила світ, відмитись було б складно... та яке це мало б значення...

Спогад 4. Далеко піде, або Прогнозист з великої букви. Якось чергове засідання Президії НАН співпало з днем народження керівника Західного наукового центру, нині покійного, академіка Долішнього Мар'яна Івановича. Передбачалося, що до оголошення перерви його секретар Жовтанецький Всеволод Іванович підвезе щось з продуктів і т.д., для відзначення, але він чомусь затримувався. В спеціально підготовленому кабінеті зібрались усі, а на столах була лише чистенька посуда і пустенькі чарки. Тоді один з учасників цієї зустрічі, несподівано розкрив дипломат і виставив на стола дві пляшки коньяку і коробку конфет. Всі пожвавішали... чарочки пішли в рух, а вже потім підійшов Всеволод Іванович з такою як треба закускою і... іншими продуктами. Ситуація була врятована.

Микола Григорович багатозначно, з легкою, доброзичливою іронією промовив: який жертвовно-самовідданий поступок, який стратегічний погляд у перспективу. Справжній прогнозист з великої букви. Далеко піде!

Спогад 5. Не цураймося, признаваймося... Народна артистка України Ніна Матвієнко колись задушевно співала; «Ой, роду наш красний, Роду наш прекрасний, Не цураймося, признаваймося, Бо багачко нас є....». Це справді так. Нас українців багато розсіяно по світу. На час першого радянського перепису насе-

лення українців (1922 р.) нарахували 78 млн чол. (Путін сьогодні сказав, що то була поліграфічна помилка, треба читати 38...). Колись казали: щоб йому повилізало! Партійні лідери України боялися цієї пісні. Якось по телебаченню покійна Ніна Митрофанівна розповідала як вона виступала з концертом у кремлівському палаці з'їздів. Завчасу було обумовлено репертуар, у якому зав. ідеологічним відділом ЦК КПУ Леонідом Кравчуком було рекомендовано...ні в якому раз не виконувати цієї пісні. Концерт мав великий успіх. Слухачі вимагали повторення пісень. І Ніна відважилась порушити рекомендацію і виконати пісню: «Ой, роду наш красний...». Знову були овації. Після концерту до неї підійшов секретар ЦК КПРСМихайло Андрійович Суслов, щоб висловити слова «благодарности» і запитав, чому керівництво України так боїться цієї пісні?. «Красний цвет которий присутствует много раз у вашей песне, это же хорошо!». Нічого додати, нічого відняти. Цим підкреслюється «спорідненість» наших народів. Москалям наша мова не зрозуміла і чужа. М. Г. Чумаченко зауважив: Чуже для них завжди подобається і видається як своє, хоч і не завжди зрозуміле.

Спогад 6. Знатні однофамільці. Треба погодитись, Микола Григорович, любив українські народні пісні, він як потомственный селянин, де б не перебував високо їх цінував. Перебуваючи закордоном спілкувався з акторам, співаками, ученими іншими знатними людьми. До речі, він деякий час працював у США. Про цей досвід теж багато розповідав. Зокрема згадував про те, як студентка дипломатичного навчального закладу Катерина Чумачено, шукала з ним родинних зв'язків. Потім вона стала дружиною Президента України Віктора Ющенка. Вона хоч і народилася в США, але була україночкою і зберігала усі національні ознаки і ревно зберігала традиції... та дуже хотіла мати знатну родину на батьківщині... Дуже жаль, але для Миколи Григоровича вона виявилася лише тезкою, хоч коли вона повернулася на рідну землю в якості дружини Президента, вони спілкувалися, а їхні діти навіть дружили між собою. Чи так, чи сяк стали знатними однофамільцями.

Були інші цікаві розповіді серед них про традиції громадян США і ... України в порівняльних прикладах.

Спогад 7. Багато пити не означає що шкодити своєму здоров'ю. До речі про культуру споживання спиртного. У нас випивають з нагоди і без, як і там з тією різницею, що там це роблять з одночасним обідом чи вечерею, і навіть після вечері, що не сприяє звиканню до спиртного. У нас, в основному чоловіки вживають міцні напитки, повними чарками, в США теж п'ють міцні напитки (віскі), великими склянками, але малими дозами (20 гр.), додавши до віскі чи горілки у склянку кусочки льоду, а його ще заливають содовою чи ін. водою, в результаті отримуємо для нашого споживання навіть не легкий спиртовий напитек. Пити його можуть при обговоренні всяких питань цілий вечір, годинами доливаючи...води.

Насправді, багато пити не означає, що обов'язково міцні напитки, необов'язково шкодити своєму здоров'ю.

Спогад 8. «Трагічний» випадок у житті партійної організації». Якось, один з спеціалістів Кутаїського автозаводу де виготовляли вантажні авто «Колхіда» з бортовою платформою для седельного тягача. Там, на зорі своєї трудової діяльності, після війни, працював

Микола Григорович головним бухгалтером. На заводі ЧП, (так колись називали надзвичайну ситуацію) відбувся прикрий випадок. Член партії загубив партійний квиток. Випадок, в цей час, неординарний «із ряду вон виходящий». Доповіли про це директору заводу. Терміново зібрали бюро. На засіданні секретар парт. бюро розкрив ситуацію, наголосивши на тому, що це трагедія для парторганізації. Партійним квитком, наголошував він, можуть скористатися вороги нашої держави.

Микола Григорович був присутнім при обговоренні цього питання. Через роки згадував, що дуже був здивований судженнями директора заводу. Він ніби сам до себе промовляв. В якій якості можуть використати партійний квиток наші вороги? Я міг скільки раз, але мені і в голову такі ідеї ніколи не приходили. Усі мовчали. Кожен думав в силу своєї партійної обмеженості, розбещеності..., а може зневажливості до цього документу.

Спогад 9. Три зустрічі з академіком які переросли в довготривалу щирю дружбу і плідну співпрацю.

Микола Григорович, часто запрошувався бути опонентом при захисті дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора економічних наук. Був він опонентом і у Віце-президента НАН ВО України, д.е.н., проф. зав кафедри і декана ЗНУ Алли Василівни Череп. Науковим консультантом у неї була д.е.н., проф., Т. Л. Мостенська, проректор КНУХТ. Як розповідає Алла Василівна це було не лише відповідально, а і почесно, а від того і страшно. Там халтура не проходила. Перша зустріч з академіком була короткою і обнадійливою. Микола Григорович пообіцяв швидко переглянути твір і підготувати висновки. Швидкий перегляд тривав близько... трьох місяців. Друга зустріч була вже більш тривалою. Розмова була конструктивною, він вивчав не лише досконалість наукової роботи, а і характер здобувача, придатність його до наукової роботи, організаторські здібності та ін.

Після внесення правок, дисертація отримала позитивний відгук і рекомендацію до захисту. На цьому можна було б і закрити спогад. Але Микола Григорович після захисту, на наступний день передзвонив, висловив захоплення доповіддю здобувачки, вніс доброзичливі побажання і надію на ... майбутню співпрацю. Потрібно сказати, що вона справді тривала між ними постійно, мала конструктивний характер, виконувалася з хоч і з великим, але легким іронічним задоволенням. Микола Григорович був патріотом своєї спеціальності і завжди казав: Хто любить облік, того люблять гроші, а хто має гроші, той завжди має успіх... Гроші це кров економіки. Оберегаймо її чистоту... будемо жити довго і щасливо.

Алла Василівна завжди вдячна за його науку, підтримку і благословення на творче наукове життя.

Усе наше життя сповнене пригод, цікавих епізодів та випадків, серед яких приємні і не приємні, корисні і не дуже .. Одне слово, не кожному дано побачити життя у всіх барвах, але пройти і Крим, і Рим, і мідні труби та залишитись людиною, мабуть потрібно перед усього насправді бути Великою людиною. Тобто багато чого знати, звідати в житті, пройти тяжкі життєві випробування, в т.ч. і славою, та подолати всі негаразди, труднощі. Таким був академік НАН України М. Г. Чумаченко.

Не сумніваємось, про життя і творчість М. Г. Чумаченка ще напишуть біографічні та енциклопедичні книги, він заслуговує на це.